

УДК 070.1(556:477)–055.2

Хаджі Мухаммад Хідер Мав

ЖІНОЧА ПРЕСА ЯК ПОКАЗНИК СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ В КРАЇНІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРІОДИКИ ІРАКСЬКОГО КУРДИСТАНУ Й УКРАЇНИ)

У статті розглянуто жіночу пресу як особливий вид спеціалізованих видань України й республіки з широкою автономією Іракський Курдистан у період набуття незалежності. Здійснено порівняння трансформаційних процесів у пресі для жінок для виявлення особливостей розвитку медіа-систем у часи руйнування тоталітарного устрою. Відзначено суспільно-політичні й релігійні чинники формування жіночих медіа в ментально різних країнах, які впливають на специфіку їхнього тематичного наповнення.

Ключові слова: жіноча періодика, жіночий журнал, засоби масової інформації, демократія, жінка.

I. Вступ

Засоби масової інформації формують у соціумі образ світу й одночасно відтворюють зміни, характерні для різних історичних етапів існування соціуму. Для формування суспільної думки необхідне регулярне висвітлення проблем, специфічних для тієї чи іншої категорії населення, що згодом призводить до зорієнтування медіа-впливу на певний сегмент аудиторії та заснування спеціалізованих видань. Масова поява таких видань на посттоталітарному просторі – закономірне явище, що характеризує новий період розвитку держави, на якому відбувається скасування інституту цензури, внаслідок чого розширюється спектр тем, висвітлюваних пресою, поглиблюються вибіркові сфери впливу засобів масової інформації у зв'язку зі стратифікацією соціуму. На важливість дослідження спеціалізованої преси вказує О. Школьна: «Спеціалізована преса – цікаве явище суспільного життя, що перебуває на перетині інтересів і впливів власне журналістики <...> та найрізноманітніших галузей людської діяльності. Дослідження цього пласта періодики дає чимало фактів, необхідних для розуміння процесів, що відбуваються як у медіа-просторі, так і в різних професійних сферах» [12]. Одним із видів спеціалізованих видань є преса для жінок. За визначенням М. Тарнавської, «жіноча преса – це преса, яка видається для жіночого читача і яка намагається служити його потребам і зацікавленням» [цит. за: 4].

Жіночий дискурс відтворює політичні, культурні, соціальні аспекти суспільного життя, становлячи особливий вид видань, представлених на ринку сучасної преси. Такі видання створюють платформу для позиціонування жінок як рівноправної частини соціуму, представлення своїх інтересів, поширення жіночого руху. Вивчення характерних особливостей видань для жінок актуа-

льне, оскільки жіноче питання – це маркер формування демократії в країні, а отже, відстеження трансформаційних тенденцій цього виду спеціалізованих видань різних країн у часи зміни суспільно-політичного ладу має цінність для формування загальної картини перетворення преси тоталітарної держави на демократичну.

Жіноча преса неодноразово ставала об'єктом наукового дослідження. Українські й зарубіжні науковці вивчали динаміку розвитку жіночого журналу (Н. Олійник, О. Сушкова), жанрові особливості жіночих часописів (Н. Сидоренко), типологію жіночої преси (А. Волобуєва, Н. Сидоренко, Т. Пирожкова, О. Пльонкіна, Р. Ямпольська), тенденції жіночого руху (В. Передирій, Н. Сидоренко, Т. Старченко), структуру й специфіку подачі матеріалів у глянцевих журналах для жінок (С. Альперіна, Н. Клименко, С. Черменська, Р. Фрумкіна), читацьку аудиторію жіночих медіа (І. Дяченко, Ф. Жукова), гендерну роль і формування стереотипів у суспільстві (О. Пода). Опису особливостей курдських жіночих видань присвячені «Енциклопедія преси жінок Курдистана» Ренас Наурозі, довідник «Бібліографія жіночої преси в Курдистані» Сарфраз Нахшбанді. Становленню й розвитку жіночої преси присвячені дисертації, захищені в Російській Федерації: Ровейда Мухамед Тарбуш Аль-Шаргабе «Жіноча преса в арабських країнах: становлення й розвиток, типологія, жанрова структура (на матеріалах видань Єгипту й Об'єднаних Арабських Еміратів)» та Відад аль Баргуті «Становлення й розвиток жіночої преси Палестини». Однак у зазначених працях не аналізується еволюція жіночої періодики Курдистану й не проводиться порівняльний аналіз характеристик преси для жінок різних країн.

II. Постановка завдання

Метою статті є порівняння особливостей трансформування преси для жінок ментально різних країн (України та Іракського Ку-

рдистану) періоду становлення демократії для виявлення особливостей розвитку медіа-систем у часи руйнування тоталітарного устрою.

III. Результати

Трансформація преси для жінок в Україні відбувається протягом кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. у період здобуття й становлення незалежності країни. Вона виявляється в зміні образу жінки, котрий формується мас-медіа, стилі й тематичного спрямування матеріалів, ілюстративного оформлення видань.

За радянських часів усі масові видання виконували ідеологічне завдання партії, продукуючи особливий образ “радянського громадянина”. Як зазначає Н. Олійник, «для проведення ефективної агітації серед українського жіноцтва комуністичних ідей створювалися жіночі часописи, які видавалися українською мовою і були позбавлені національних ознак. Але навіть ці часописи були, зазвичай, недовготривалими, окрім “Радянської жінки”. З часом майже всі совєцькі жіночі часописи централізувалися в універсальні видання для жінок усіх республік ССРСР, як-от “Работница” чи “Крестьянка» [2]. Ці періодичні видання змальовували вигідний для партії образ жінки як безликого елементу суспільного механізму. На думку О. Сушкової, “рівноправність стала для партії важелем використання жінки, яка мала в інтересах нового суспільства поєднувати материнство з виробничою працею нарівні з чоловіками. Для радянських часописів зазначеного сегмента була характерною не лише одноманітність в ідеологічній спрямованості та змісті, а й уніфікація їх структури, оформлення, періодичності” [9, с. 14]. Інформація, що містилася в матеріалах журналістів, мала відображати важливі етапи життя держави, відповідати законодавчим документам, урядовим і партійним постановам та наказам, які стосувалися гендерної складової розвитку суспільства [3].

Початок 90-х рр. ХХ ст. в Україні позначився масовим заснуванням оновленої жіночої преси. Починають виходити журнали “Єва”, “Натали”, “Пассаж”, “Жінка”, “Жіночі секрети”, “Марианна”, “Кокетка”, “Панна”; газети “Порадниця”, “Петрівна”, “Даринка”, “Женская магия”, “Женский взгляд”, “Наша кухня”, “BEAUTYTIME: глянцева газета для женщин”; галузеві журнали “Модная лавка”, “Зеркало моды” тощо. Жіночі організації видають “Бюлетень Гендерного бюро”, вісник інформаційно-консультативного центру “Діалог різноманітностей”, дайджест Ресурсного центру ПРООН для журналістів з гендерних питань “Жінка, чоловік та мас-медіа” тощо [10, с. 53]. За даними статистичного збірника “Друк України”, щороку збільшується кількість журналів для жінок – на 2011 р.

їх зареєстровано 18. Зростання кількості газетних жіночих видань відзначалося до 2002 р. (30 назв), після цього цифра не сягає більше ніж 18 (2008–2009 рр.), а на 2011 р. їхня кількість знизилася до 14. Зменшення кількості газет свідчить про збільшення попиту на дорожчі від них журнали та стрімкий розвиток новітнього джерела інформації – Інтернету.

З 1996–1997 рр. починають видаватися газети й журнали для жінок в Іракському Курдистані, з 2003 р. їхня кількість суттєво збільшується й на сьогодні становить 13 найменувань. Така ситуація цілком відповідає контексту історичного розвитку держави з широкою автономією. У 1991 р. відбулася війна в Перській затоці, після якої Курдистан в Іраку набув особливого регіонального статусу, що надало значні можливості для створення незалежних від контролю Багдада ЗМІ, а 2003 р. позначений падінням режиму Саддама Хусейна й поступовим зниженням диктатури іракської влади та набуттям у 2005 р. Курдистаном статусу широкої автономії від Іраку.

Переважає більшість курдських жіночих журналів, що з’явилися в описуваній період, названі іменами жінок (“Тауар”, “Жянава”, “Сая”, “Лайла”, “Шаушка”, “Хату зан”, “Аінда”), відповідають лексемам, що асоціюються із жінкою (“Ве” (вона), “Ханман” (форма шанобливого звертання до жінки), “Дангі афрат” (жіночий голос) тощо). Надання таких назв періодичним виданням унаочнює підвищення соціального статусу жінки в країні загалом і в журналістиці зокрема: на сьогодні в Спільці журналістів Курдистану з 6000 членів 500 жінок, при ній створено Комітет із захисту прав жінок-журналістів.

Зміни статусу жінки у мас-медіа відбуваються також у пострадянському просторі України. Трансформація жіночого образу й у гендерно маркованій українській пресі стає наслідком зняття заборони ЗМІ на теми інтимного життя, що призводить до змалювання на сторінках часописів сексуальної жінки. Стереотипізація образу жінки яскраво виявляється у 1990-х рр., коли в жіночій пресі домінують образи домогосподарки й фотомоделі. Зображення жінки переважно в межах дому чи магазину, при виконанні побутових, материнських і подружніх обов’язків зміцнює в суспільній свідомості загалом та свідомості жінок зокрема стереотипні уявлення про приватну сферу й домашні обов’язки як виняткову компетенцію жінки-домогосподарки [9, с. 12]. Зі сторінок журналів жінка дізнається про те, як стати красивою, доглянутою, сексуальною, зводячи тим самим до нуля кількість публікацій на соціальні теми.

Натомість у спеціалізованій пресі Іракського Курдистану після 2003 р. унаслідок

трансформації образ жінки набуває соціальних окреслень: жінка вирівнюється в правах із чоловіком, вона змальовується як особистість, що може відстоювати особисті права й права сім'ї. Пріоритетна тематика статей характеризується законами про особистий статус (багатоженство, вік взяття шлюбу, насилля в сім'ї) і правами жінок у курдському суспільстві (права жінок у шлюбі та при розлученні, статус жінок, що працюють, у трудовому законодавстві) (газети "Жянава", "Ханман", журнали "Тав", "Ве", "Дангі афрат" тощо). Такі теми відповідають удосконаленню курдського законодавства, легалізації в країні жіночого руху, що виборює права жінок у парламенті, входження до правління країни осіб жіночої статі та їхній вплив на формування законопроектів. Уряд Курдистану приймає закони, спрямовані на подолання насильства щодо жінок у сім'ї, забезпечення гендерної рівності, розширення юридичних, соціальних, політичних прав жінок, можливість взяття участі в різних сферах життя, що є важливим для становлення демократичної держави та стає головною позицією, яка поширюється через статті в спеціалізованих виданнях для жінок. У жіночих виданнях засуджуються випадки фізичного й психічного насильства, що призводять до самогубства жінок.

Численні публікації в жіночій пресі пов'язані з проблемами раннього шлюбу (журнали "Хезан" ("Сім'я"), "Рунаки" ("Світло"), "Тав" тощо). Коментуються статті Закону про шлюб, що стосуються цього питання, аналізується статистика й причини ранніх шлюбів. Зокрема, у статті "Ранній шлюб найбільше поширений у сільській місцевості" (журнал "Тав") говориться про особливості цивільного (релігійного) шлюбу, не передбаченого законодавством, але дозволеного релігією (такий шлюб може укладається з 15-річною жінкою за дозволом мули, а при досягненні нею 18-річного віку набуває законного статусу), наводяться факти зниження кількості такого типу шлюбів порівняно з 1991 р.

Особливою темою, що характеризує активізацію національної самосвідомості курдських жінок, є виховання дітей, становлення патріотизму підростаючого покоління ("Як ми виховуємо наших дітей любити країну" ("Дангі афрет" ("Жіночий голос"))).

Менше уваги в курдських жіночих журналах приділено тематичним групам статей, у яких висвітлюються питання фізичного й психічного здоров'я жінки, кохання між чоловіком та жінкою, причини невірності в шлюбі, секрети краси тіла, жіночої вроди, моди, мистецтва й культури. У сучасній українській пресі окресленим темам приділяється значно більше уваги.

В українських жіночих виданнях нашого часу проблематика формується навколо

таких основних тем, як: краса і мода, здоров'я, життєві історії, психологія, гроші, кар'єра, хобі, життя зірок, гороскопи (журнали "Наталі", "Женский журнал", "Единственная", "Добрые советы", "ELLE", "Viva", "COSMOPOLITAN", "Burda", "Лиза", "Полина", "Joy" тощо). Г. Шаповалова відзначає домінування розважальної інформації на сторінках жіночої преси, що є природним явищем з огляду на специфіку й функції таких видань [11].

Якщо для курдських журналів характерні теми становлення гендерної рівності, що зумовлюється домінуванням мусульманського населення арабського регіону, історичними реаліями становища жінки в арабському світі, зокрема в Іраку, де жінка й сьогодні перебуває в більш залежному від чоловіка стані, ніж курдська жінка. Для жінок України такі проблеми не характерні та неприйнятні через християнське світосприйняття, тому українська жіноча преса не виносить правові питання на перший план, а більше приділяє увагу темам, які характеризуються як суто жіночі: подолання стресів, моральна допомога, психологічна підтримка й консультування, проблеми материнства та дитинства, сімейні стосунки. Такі теми більше відповідають жіночій природі, на яку вказує теоретик Я. Засурський: "Жінки, як правило, менш агресивні, ніж чоловіки, але більше підвладні стресам, образам, більш чутливі до несправедливості й брехні <...> їм властиві розвинене почуття емпатії, співпереживання, душевності, поступливості" [6, с. 128].

Залежно від тематичного наповнення жіночі журнали України поділяються на кілька видів за характером інформації (класифікація О. Сушкової): елітарні, літературно-художні, преса громадських жіночих організацій, масові популярні видання, журнали, спеціалізовані за інтересами, видання для всієї родини, журнали з медичних проблем [10]. На перший план за кількісною характеристикою представлення на ринку сучасної жіночої періодики виходять масові популярні видання типу ("Лиза", "Полина", "Даша", "Женские секреты", "Единственная", "Самая" тощо). Такі журнали мало чим відрізняються один від одного жанрово-тематичним наповненням, дизайном і стилем подачі матеріалу. Пріоритетні теми: мода, краса, психологія, стосунки із чоловіками, зірки, робота, дім, подорожі, кулінарія, жіноче здоров'я тощо. За мету такі журнали визначають "допомогти кожній читачці знайти гармонію в особистому житті й роботі, відчути себе сучасною, впевненою в собі, красивою, навчитися ставитися до світу позитивно" (журнал "Полина") [5]. Часописи такого типу виконують релаксаційну функцію, допомагають читачам відволіктися від проблем, ведучи зі сторінок видання щирі розмови, да-

ючи поради й виступаючи “доброю подругою”. Періодичні видання відрізняються яскравим дизайном, великою кількістю ілюстративного матеріалу й невисокою ціною.

На противагу їм, елітарні журнали в Україні представлені дорогими глянцевиими виданнями, “які розраховані на запити заможних прошарків жіночої аудиторії: на шпальтах видань редакція більше уваги приділяє стилю життя, який відповідає матеріальному статусу читачок, друкує матеріали для так званого світського спілкування, інформацію про нові віяння в моді, ювелірні вироби тощо” [10, с. 69]. До таких журналів належать “Наталі”, “Женский журнал”, “Cosmopolitan. Україна”) “Єва” тощо. Ці видання відрізняє якісна поліграфія, переважання ілюстративного матеріалу над текстовим (що в деяких випадках сягає 70%), значна кількість реклами. Саме такі якості, на думку упорядників покажчика “Сучасна жіноча преса в Україні” А. Волобуєвої та Н. Сидоренко [8], наближають видання до західних стандартів.

Поряд із російськомовними журналами в Україні існують і україномовні видання для жінок, як, наприклад, журнал “Слово жінки”. Редакція позиціонує видання як “не глянцева”, яке адресоване людям, які замислюються над майбутнім своєї країни, народу, над майбутнім своїх дітей, тим, хто живо цікавиться питаннями духовності, особистого зростання та відродження кращих національних цінностей і традицій. Концепція журналу полягає в тому, що в центрі кожного номера – особистість жінки, сучасної українки: вчительки, дизайнера, лікаря, бізнесмена тощо. Жінок, які відбулися та реалізували себе в житті: знайшли своє місце, своє призначення, досягли професійних височин, мають сім’ю та дітей, наповнені любов’ю, оптимізмом і силами, готові поділитися своєю енергією та невеликими життєвими секретами з іншими. Також ще одна необхідна умова для вибору головних героїнь журналу – позитивний життєвий настрій, віра в краще, високий рівень духовності. Девіз журналу: “Видання для тих, хто прагне мудро жити” [7]. Видання такого типу відрізняються від популярних масових видань, але, на жаль, мають менший наклад і користуються меншою популярністю серед жіночої аудиторії.

Намагаючись залучити більшу частину потенційної жіночої аудиторії, в Україні на одній платформі створюється по декілька жіночих журналів, що відтворюють різноманітні тематичні акценти. Таким прикладом є видавничий дім “Едитпресс Україна”, який створює 37 жіночих журналів (зі спецпроектами включно) за такими напрямками: жіночі масові (“Единственная”, “Полина”, “Юная леди”, “Горосоп”, спецпроекти “Это вкусно”

й “Красивые волосы”); про стиль та відомих людей (“Luxury life”, “Viva!”, “Viva! Биография”, “Viva! Beauty”); журнали для батьків (“Твой Малыш”, “Хорошие родители”, “Мама и Я”, “Ждем малыша”, спецпроекти “Питание малыша”, “Первый год жизни”, “Здоровье малыша”); будівництво, архітектура, інтер’єр (“Уютная квартира”, “Любимая дача”, “Приватный дом”, “Viva! Decor”, “Каталог проектов”, спецпроекти “Энергоэффективный дом”, “Уютная квартира. 100 идей”, “Спецвыпуск. Любимая дача”); хобі (“Маленькая Диана”, “Сабрина”, “Сабрина. Беби”, “Сабрина. Киндер”, “Мама вяжет”, “Вяжем домашним любимцам”); здоров’я (“Твое здоровье”, “Диетика”, “Diana Modern Ukraine”, “Bellissima”, спецпроекти “Идеи для вязания крючком”, “Модели 52–56 размера”). Цікавим є те, що журнали тематичної групи “будівництво” адресовані жінці й апелюють до жіночого естетичного сприйняття. Серед пропонуєваних проектів кожна читачка зможе знайти тему, яка її цікавить.

Натомість курдські жіночі журнали відрізняються стриманим і не завжди досконалим дизайном. Позитивною тенденцією, що свідчить про економічну стабільність Іракського Курдистану, стало те, що з кінця 2011 р. в провінції Сулейманія розпочалося видання першого журналу мод для жінок “Ксане” (“Дівча”). Матеріали видання присвячені моді, дієті, здоров’ю, підтриманню краси тощо. Редактор журналу Колар Нурі так визначає позицію часопису: “Створення цього журналу було необхідне, оскільки більшість того, що пишуть курдські ЗМІ, стосується насилля над жінками. У нашому журналі ми хочемо згадати й про іншу сторону нашого життя” [1]. Видання має на меті показати світу, що жінки стали сильнішими, вони посідають відповідальні пости й мають змогу займатися питаннями краси, одягу й здоров’я. Журнал дає поради з питань схуднення, дієти й того, як економити гроші й планувати кар’єру.

IV. Висновки

Порівняльне дослідження жіночої періодики Іракського Курдистану й України показало, що в період розбудови демократії в обох країнах відбувається масова поява жіночих видань нового типу, до того ж вони виконують схожі функції: стверджують позицію жінки в суспільстві й надають їй можливість дізнаватися актуальну для жіночої аудиторії інформацію. Жіноча преса впливає на суспільні процеси, зміцнює позицію жінки в суспільстві, захищає її права. Однак спостерігаються й відмінності в тематичному наповненні друківаних видань, пов’язані з різним статусом жінки в християнському й мусульманському світі. Відмінності в дизайні, на наш погляд, пов’язані з різними традиціями в графічному оформленні й ілюст-

руванні в країнах. Перспективи подальшого розвитку дослідження полягають у порівнянні преси для дітей України та Іракського Курдистану з метою виокремлення спільних і відмінних тенденцій їхнього становлення.

Список використаної літератури

1. В Курдистане начал выходить первый женский журнал мод [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://kurdistan.ru/search.html>.
2. Олійник Н. Жіноча преса в Україні: минуле та сучасність [Електронний ресурс] / Н. Олійник // *І.* – 2003. – Ч. 27. – С. 15–26. – Режим доступа: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/oliynyk.htm>.
3. Пода О.Ю. Героїня часу в журналі “Радянська жінка” 50-х рр. ХХ ст.: гендерні елементи в тематичному полі біографії / О.Ю. Пода // *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки.* – 2008. – № 4. – С. 88–95.
4. Пода О.Ю. Развитие типологичной парадигмы гендерно маркированных журналов в Украине [Електронний ресурс] / О.Ю. Пода. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Psyholing/2008_2/statti/08poymjy.pdf.
5. Полина [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://edipresse.com.ua/info/polina/>.
6. Система средств массовой информации России : учеб. пособ. для вузов / [под ред. проф. Я.Н. Засурского]. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 259 с.
7. Слово жінки [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://slovojinku.io.ua/>.
8. Сучасна жіноча преса в Україні : покажчик / [упоряд. А. Волобуєва, Н. Сидоренко]. – К., 1998. – 75 с.
9. Сушкова О.М. Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку і концептуальні особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Олена Миколаївна Сушкова. – Л. : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2005. – 19 с.
10. Сушкова О.М. Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку і концептуальні особливості : навч. посіб. / О.М. Сушкова. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 144 с.
11. Шаповалова Г. Комунікативна стратегія сучасних українських журналів для жінок / Г. Шаповалова // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.* – 2009. – Вип. 20. – С. 97–101.
12. Школьна О.Д. Технічна преса Катеринославщини в контексті розвитку спеціалізованої періодики краю ХІХ – початку ХХ ст. [Електронний ресурс] / О.Д. Школьна. – Режим доступа: journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2236.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2012.

Хаджи Мухаммад Хидер Мав. Женская пресса как показатель становления демократии в стране (сравнительный анализ периодики Иракского Курдистана и Украины)

В статье рассмотрена женская пресса как особый вид специализированных изданий Украины и республики с широкой автономией Иракский Курдистан в период обретения независимости. Осуществляется сравнение трансформационных процессов в прессе для женщин для выявления особенностей развития медиа-систем на этапе разрушения тоталитарного строя. Отмечаются общественно-политические и религиозные факторы формирования женских медиа в ментально разных странах, влияющих на специфику их тематического наполнения.

Ключевые слова: женская периодика, женский журнал, средства массовой информации, демократия, женщина.

Haji Muhammad Hider Mav. Woman Press as an Indicator of Democracy in the Country (Comparative Analysis of Periodic Iraqi Kurdistan and Ukraine)

In this article the women's press as a special type of specialized editions of Ukraine and the Republic with broad autonomy in Iraqi Kurdistan during independence. Compares the processes of transformation in the media for women to identify features of media systems at the time of the destruction of a totalitarian regime. There have been social, political, religious factors in the formation of women's media in mentally different countries, affecting the specificity of their thematic content.

Key words: women's periodicals, women's magazine, media, democracy, women.